

CRÒNICA DEL CICLE DE CONFERÈNCIES SOBRE DRET SUCCESSORI CATALÀ, CELEBRAT A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA
ELS DIES 14, 21 I 28 DE NOVEMBRE DE 2013

Els dies 14, 21 i 28 de novembre de 2013 va tenir lloc al Saló de Graus de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona (UB) el Cicle de Conferències Sobre Dret Successori Català, organitzat pel Grup de Dret Civil Català (SGR221), sota la direcció de la doctora Lúdia Arnau Raventós, professora agregada de dret civil de la UB, i la doctora M. Luisa Zahino Ruiz, professora titular interina de la UB, amb la col·laboració de l'Il·lustre Col·legi de Notaris de Catalunya.

El Cicle de Conferències va ésser inaugurat pel doctor Ferran Badosa Coll, catedràtic emèrit de dret civil de la Universitat de Barcelona, que començà el seu discurs posant de manifest que el dret de successions és el dret més antic i, alhora, el que té més tradició a Catalunya. Respecte del llibre quart del Codi civil de Catalunya (CCCat), va afirmar que ha significat la pèrdua d'algunes institucions, com ara la donació fideïcomissària, o la supressió de la distinció entre l'acreixement i l'increment. Com a gran novetat del CCCat, el doctor Badosa va fer referència a l'esclat dels pactes successoris (art. 431.1 a 431-30 CCCat) com a instrument jurídic que hauria de facilitar la planificació de la successió en les empreses familiars. Sobre la llegítima, Badosa considera que s'ha produït un afebliment d'aquesta i que ha estat reforçada la idea que es tracta d'un dret de crèdit.

La primera jornada va estar centrada en els principis generals del dret de successions i el dret aplicable. La primera ponència, titulada «Els principis del dret successori català: context original i context actual», va ser a càrrec del doctor Maurici Pérez Simeon, professor agregat de dret romà de la Universitat Pompeu Fabra. El ponent va centrar la seva exposició en l'anàlisi de l'origen en el dret romà dels principis del dret successori català i en la seva regulació en el CCCat. Els principis del dret successori català tenen una indubtable base de dret romà. El doctor Pérez va fer referència que el segon paràgraf de l'apartat II del preàmbul del Codi de successions (CS) establia que «no es modifiquen els grans principis propis del dret romà, tan arrelats en el dret successori català» i respecte del CCCat va dir que en el preàmbul del llibre quart es disposa que en aquest «es mantenen els principis successoris del dret català tal com estaven plasmats en el CS». Així, es van tractar el principi d'universalitat de la successió (art. 411-1 CCCat) el principi de la necessitat de la institució d'hereu per a la validesa dels testaments (art. 411-3.2 CCCat), el principi d'incompatibilitat entre la successió testamentària i la successió intestada (art. 441-2.1, 431-18.1 i 423-1.1 CCCat), el principi de perdurabilitat i perpetuïtat del títol d'hereu (art. 423-12 CCCat) i el principi d'indivisibilitat de l'acceptació i la repudiació (art. 461-2.1 CCCat).

Tot seguit va tenir lloc la ponència de Lluís Jou Mirabent, notari de Barcelona, titulada «Institucions successòries a la pràctica notarial dels darrers anys». Segons

l'experiència professional del ponent, tot i l'esclat dels pactes successoris en el CCCat, aquests encara són residuals. Afegí que la nova causa de desheretament prevista en l'article 451-17.2e CCCat, relativa a l'absència manifesta i continuada de relació familiar entre el causant i el legitimari per una causa exclusivament imputable al legitimari, està esdevenint una pràctica notarial força freqüent. El notari va acabar la seva exposició proposant la gran utilitat que tindria per als juristes l'elaboració d'estudis de caràcter qualitatiu del contingut dels documents notariais catalans.

La darrera ponència de la primera jornada, titulada «El Reglament UE 650/2012 i la llei aplicable a les successions per causa de mort», la va realitzar la doctora Maria Esperança Ginebra Molins, professora titular de dret civil de la Universitat de Barcelona, i va girar entorn de la transcendència pràctica que tindrà aquest Reglament, atès que serà aplicable a totes les successions per causa de mort que s'obrin a partir del 17 d'agost de 2015. La ponent va fer un èmfasi especial en els conflictes internacionals en què la llei aplicable és la d'un estat membre plurilegislatiu, com l'Estat espanyol. En aquests casos, l'article 36 del Reglament preveu una remissió indirecta a les normes de conflicte internes, que seran les que determinaran la llei aplicable, en el nostre cas l'art. 16 CC, que ens remet al veïnatge civil. Ara bé, en els casos en què el causant no és un espanyol i, en conseqüència, no té veïnatge civil, seria aplicable la llei del lloc de residència habitual. La doctora Ginebra va posar de manifest que alguns sectors de la doctrina consideren discriminatori el fet que en aquests casos siguin aplicables diferents lleis.

La segona sessió, duta a terme el 21 de novembre, va estar centrada en els pactes successoris, en els seus aspectes civils, registrals i fiscals. La primera ponència va ser a càrrec de la doctora Susana Navas Navarro, catedràtica de dret civil de la Universitat Autònoma de Barcelona, i es va titular «La "normal inestabilitat de les circumstàncies" en els pactes successoris (sobre la presa de decisions en contextos complexos i la seva rellevància en el dret)». La ponent va centrar la seva exposició en la problemàtica de la revocació en el supòsit de canvi de les circumstàncies previst en l'article 431-14 CCCat, especialment en els pactes successoris per a la planificació de la successió en les empreses familiars. La successió en les empreses familiars es caracteritza per dur-se a terme, moltes vegades, en contextos complexos on és molt freqüent que la presa de decisions es produeixi amb una certa inestabilitat. Per tal de garantir l'eficàcia i l'estalvi de despeses en transaccions i per protegir-se de decisions judicials que poden no satisfer les parts, la ponent proposà que, atès que els atorgants d'aquests pactes successoris haurien de ser coneixedors de la inestabilitat habitual de les empreses familiars, estableixin unes clàusules que incloguin causes específiques i una clàusula general de revocació. Aquestes clàusules han de permetre la revisió o resolució del pacte en el cas que es produeixin circumstàncies que generin inestabilitat. Així, aquestes clàusules constituïrien una solució eficient per a adaptar-se, a través dels pactes successoris, a la normal inestabilitat de les circumstàncies.

Tot seguit va tenir lloc la segona ponència, titulada «Els pactes d'atribució parti-

cular: entre la successió anticipada i la seva complementarietat amb la resta de disposicions de darrera voluntat» i que va dur a terme el doctor Ángel Serrano de Nicolás, notari de Barcelona. El ponent va posar de manifest que l'entrada en vigor del CCCat ha fet augmentar el nombre de pactes successoris, sobretot en els casos de segons matrimonis i entre germans solters o vidus. A més, va establir una comparació entre els pactes successoris d'atribució particular, i els pactes d'atribució universal o heretaments, els llegats i les donacions. Respecte dels pactes d'atribució universal (art. 431-1 i 431-18), va afirmar que una de les grans diferències és que els pactes d'atribució particular poden ser de naturalesa jurídica gratuïta o onerosa, i els heretaments són un pacte de naturalesa gratuïta. Pel que fa als llegats, va considerar que si bé també són un títol particular i són admesos sota condició o termini, la diferència es materialitza quan l'atorgant del pacte és alhora el beneficiari. En darrer lloc, sobre les donacions el ponent va afirmar que els casos més problemàtics són aquells en els quals es tracta d'un pacte successori o una donació *inter vivos*, és a dir, un acte amb un ajornament dels seus efectes fins a la mort del causant.

En tercer lloc va intervenir el senyor Luis Fernández del Pozo, registrador de Barcelona, amb la ponència «Publicitat registral dels pactes successoris». Luis Fernández va centrar la seva exposició en la publicitat en el Registre de la Propietat (art. 431-8.2 CCCat) i Mercantil (art. 431-8.4 i 431-25.2 CCCat) dels pactes successoris que signifiquin una transmissió de present, per la qual cosa són inscripcions en vida del futur causant, i en la connexió del pacte successori amb el Registre Mercantil. Així, en un pacte successori o en un testament es podrà incloure un protocol familiar (art. 431-6, 431-7 i 431-25 CCCat) que ordeni a aquell grup familiar l'exercici de les disposicions contingudes en aquell títol successori per tal d'assegurar la continuïtat de l'empresa familiar. Per als successors, la càrrega modal consistirà en el compliment d'aquell protocol familiar, que pot obligar, per exemple, a modificar els estatuts socials d'una societat o a exercitar un determinat dret de vot. Els protocols familiars només seran exigibles jurídicament si el seu contingut és incorporat a un negoci jurídic, com ara un pacte successori. D'aquesta manera, a través dels pactes successoris es poden preveure pactes parasocials de sindicalització sobre la modulació dels drets de vot, pactes que no podrien ser inclosos en uns estatuts socials; per exemple, l'establiment de la unanimitat en la presa de determinades decisions.

Finalment va tenir lloc la ponència de la doctora Susana Sartorio Albalat, catedràtica de dret financer de la Universitat de Barcelona, titulada «La fiscalitat dels pactes successoris» i la qual va girar entorn de la tributació de l'impost sobre la renda de les persones físiques (IRPF) i l'impost sobre les successions i donacions (ISiD) en les transmissions lucratives *inter vivos*, concretament de les atribucions de present a través de pactes successoris. El criteri de la Direcció General de Tributs no és el mateix en ambdós impostos. Respecte de l'IRPF, es considera que, encara que l'atribució sigui inserida en un pacte successori, es tracta d'una transmissió *inter vivos* i que, per aquest motiu, no pot gaudir de l'exempció de la plusvàlua per causa de mort. En can-

vi, en l'ISiD s'ha establert la doctrina que a les atribucions de present inserides en un pacte successori se'ls ha d'aplicar la normativa de les successions i la data de la merització s'ha d'avançar al dia de la celebració del pacte successori. La ponent afegí que el Tribunal Superior de Justícia de Galícia ha obert una línia jurisprudencial que estableix que el tractament tributari d'aquesta institució ha de ser equivalent en ambdós impostos i que, en conseqüència, tant pel que fa a l'IRPF com pel que fa a l'ISiD, si es considera que són atribucions *mortis causa* haurien de gaudir de la no-tributació.

La darrera sessió, que va tenir lloc el dia 28 de novembre, va començar amb la ponència de la senyora Maria Eugènia Alegret Burgués, magistrada del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC), titulada «La llegítima catalana en la jurisprudència del TSJC». La ponent començà afirmant que s'ha produït un debilitament progressiu de la institució, i més concretament de la seva protecció, amb la transformació, ja amb el Codi de successions, de la llegítima com a dret *pars bonorum* en un dret de crèdit, i en el CCCat amb la inclusió en el seu article 415-17.2e d'una nova causa de desheretament consistent en l'absència manifesta i continuada de la relació entre el causant i el legitimari exclusivament imputable a aquest darrer. La magistrada va avançar que el TSJC preveu que en els pròxims anys arribaran a la Sala Civil recursos per aquesta causa i que la problemàtica esdevindrà, segurament, determinar com s'ha de provar que aquella falta de relació familiar és imputable exclusivament al legitimari. Respecte de la jurisprudència del TSJC, va posar de manifest que els casos més freqüents sobre la llegítima catalana que aquest Tribunal ha de resoldre tracten de la valoració dels béns i de la prova per a dur a terme aquesta valoració. El criteri del TSJC és que aquesta valoració ha de ser objectiva, real i, si escau, la que resulti d'una prova pericial; en altres paraules, que aquest resultat haurà de ser el valor de mercat.

La ponència següent, «La inoficiositat legitimària», va ser a càrrec de la doctora Lúcia Arnau Raventós, professora agregada de dret civil de la UB, i va versar sobre el diferent tracte que tenen els llegats i les donacions dutes a terme pel causant en l'acció d'inoficiositat legitimària prevista en els articles 451-22 CCCat i següents. Així, en el cas que les donacions siguin inoficioses perquè perjudiquen el *quantum* legitimari, es reduïrien o se suprimirien, en primer lloc, els llegats, i només es declararien inoficioses les donacions si siguin computables a la llegítima (art. 451-23.3 CCCat). A més, respecte de la legitimació d'aquesta acció, va posar sobre la taula la possibilitat de renunciar a aquesta acció un cop la successió ha estat oberta. A diferència del Codi de successions (art. 375.2 CS), en el llibre quart del CCCat no es preveu aquesta renúncia d'una forma expressa. Ara bé, atès que en l'article 451-22.1 CCCat el legislador ha inclòs el verb «poden», que es tracta d'una acció de protecció del *quantum* legitimari i que l'acció de suplement és també renunciabile, considera que és defensable que es tingui en el CCCat la possibilitat de renunciar a l'acció d'inoficiositat.

La darrera ponència, «La llegítima en la successió intestada», la va fer el doctor Santiago Espiau Espiau, catedràtic de dret civil de la Universitat de Barcelona, i es va centrar en l'estudi dels casos en què es manifesta la llegítima en la successió intestada:

concurrència de títols en els fills en ser cridats a l'herència intestada i que també són legitimaris (art. 442-4.19 CCCat), la llegítima dels ascendents en la successió de l'impúber (art. 444-1*b* CCCat) i la llegítima dels ascendents quan el cònjuge o convivent estable supervivent és l'hereu (art. 442-3.2 CCCat). El ponent va fer un èmfasi especial en l'usdefruit universal *ab intestato* (art. 441-2.3 i 442-3.1 CCCat), que, respecte del Codi de successions, ha experimentat importants modificacions que responen a la voluntat del legislador català de reforçar la posició del cònjuge o convivent estable supervivent: el difunt no podrà privar aquest dret encara que anteriorment hagi realitzat alguna atribució a favor del causant, el manteniment de la viudetat ha deixat de ser un requisit per a la conservació de l'usdefruit universal *ab intestato* i —fet que el ponent considera una de les reformes més importants— s'ha atorgat caràcter vitalici a l'usdefruit universal.

La cloenda d'aquest Cicle va ser a càrrec de Joan Carles Ollé Favaró, degà de l'Il·lustre Col·legi de Notaris de Catalunya. Després de mostrar el seu agraïment i felicitar les organitzadores per la contribució d'aquest acte a la comunitat universitària, professional i jurista, va fer referència a la tramitació parlamentària del llibre quart. Es van presentar al Parlament de Catalunya dos projectes de llei i, tot i que el primer va ésser molt més innovador i revolucionari que el projecte definitiu, després de constituir-se una comissió mixta d'experts entre el Parlament i l'Observatori de Dret Privat, es va aprovar el segon text, que tenia un caràcter més conservador: la Llei 10/2008, de 10 de juliol, del llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions. El degà considerarà encertat que el legislador català acabés decantant-se per aquest segon projecte, que, al seu parer, tot i que no és tan revolucionari, ha significat un bon desenvolupament del dret civil català. I afirmà que ja hi haurà temps i oportunitats per a plantejar futures modificacions del llibre quart que incloguin el caràcter més revolucionari que es preveia en el primer projecte de llei que es va presentar al Parlament.

Maria Planas Ballvé

*Becària del Departament de Dret Civil
Universitat Autònoma de Barcelona*